

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR'DE FANTASTİK İZLEKLER: SÂM-SÜVÂR HİKAYESİ¹

Necmiye ÖZBEK ARSLAN*

Öz: Fantastik; içerisinde tılsımlar, büyüler, efsaneler, lanetler ya da uğurlar gibi kimi olağanüstülükler barındıran, metafiziği, gotik ve karanlığı, görünmeyen ve bilinmeyen varlıkları kullanarak merakı ve heyecanı diri tutan anlatı türü olarak tanımlanabilir. Okuru hakiki dünyanın sınırlarından çıkarıp bilinmez ve hatta kabul edilmesi de pek mümkün olmayan bir dünyanın içine sokarak hayal dünyasının sınırlarını zorlar. Korku ve belirsizlik duygusu ile metnin sonuna kadar okurun dikkatini çekmeyi başarır. Hayal dünyasının sınırlarını belli ölçülerde zorlayan klasik Türk edebiyatının kaynakları arasında metafizik öğelerin, bilinmez, tasavvufun, ruhsal âlemlerin yanında efsane, destan, masal gibi türlerin de yer aldığı göz önüne alındığında fantastik öğelerin kullanımının kaçınılmaz olduğu gerçektir. Bu tür ve izleklerden yararlanan müelliflerden birisi 15. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şair ve nasirlerinden Firdevsî-i Rûmî'dir. 81 ciltten müteşekkil Süleymân-nâme-i Kebîr isimli manzum-mensur karışık olan eserinde fantastik unsurları sıklıkla kullanmıştır. Bu çalışmanın konusu olan 11, 12 ve 13. ciltlerinde yer alan Sâm-süvâr isimli kahramanın çıktığı yolculuk tamamen fantastik öğelerden oluşmuştur. Makalede öncelikle fantastik anlatı türü hakkında kısa bir bilgi verilecektir. Ardından Süleymân-nâme-i Kebîr'in bahse söz konusu ciltlerindeki olay örgüsünün kısa bir özeti verilip Sâm-süvâr hikâyesindeki fantastik izlekler hakkında tespit yapılacaktır. Metinden alınan örneklerde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1525' te kayıtlı bulunan nüshanın varak numaraları esas alınacak ve transkripsiyonda sadece ayın harfinin kullanımı ve uzunluk işaretleri verilecektir. Metin harekeli olarak yazıldığı için imla hususunda metnin orijinal yazımına bağlı kalınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Süleymân-nâme, Firdevsî, Sâm-süvâr, fantastik, anlatı

Fantastic Themes in Süleymân-nâme-i Kebîr: The Story of Sâm-süvâr

Abstract: Fantastic can be defined as a narrative genre that includes extraordinary elements such as talismans, spells, legends, curses, or good luck. It maintains curiosity and excitement by incorporating metaphysics, gothic and dark themes, as well as unseen and unknown beings. It pushes the boundaries of the imagination by taking the reader out of the boundaries of the real world and into a world that is unknown and even unlikely to be accepted. It manages to attract the reader's attention until the end of the text with its sense of fear and uncertainty. Considering that the sources of classical Turkish literature, which

¹ Bu makale, Özbek Arslan, N. (2019). *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i kebîr 11.,12.,13. ciltler (İnceleme-metin)*. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. adlı tezden üretilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, Yozgat/ TÜRKİYE, E-Posta: arslanecmiye@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6262-6493

pushes the boundaries of the imagination to a certain extent, include metaphysical elements, the unknown, mysticism, spiritual worlds, as well as genres such as legends, epics and fairy tales, it is a fact that the use of fantastic elements is inevitable. One of the authors who benefited from these genres and themes is Firdevsî-i Rûmî, one of the 15th-century classical Turkish literature poets and poets. He frequently used fantastic elements in his mixed verse and prose work called Süleymân-nâme-i Kebîr, consisting of 81 volumes. The journey of the hero named Sam-süvâr in the 11th, 12th and 13th volumes, which is the subject of this study, consists entirely of fantastic elements. In the article, first of all, brief information will be given about the fantasy narrative genre. Then, a summary of the plot in the mentioned volumes of Süleymân-nâme-i Kebîr will be given and a determination will be made about the fantastic themes in the story of Sam-süvâr. In the examples taken from the text, the folio numbers of the copy registered in the Topkapı Palace Museum Library, Treasury 1525 will be taken as basis and only the use of the letter of the month and length markings will be given in the transcription. Since the text is written in alphabets, the original spelling of the text will be adhered to in terms of spelling.

Keywords: Süleymân-nâme, Firdevsî, Sam-süvâr, fantasy, narrative

Giriş

Necip Tosun; “Dünyada her şey hikâye üzerine bina edilmiştir.” (2023, s. 13) der. İnsanın varlık göstermesiyle başlayan olaylar örgüsü anlatmayı da beraberinde getirmiştir. Bu anlatım kimi zaman gerçekliği daha da etkin kılmak, anlatımı derinleştirebilmek ve dikkat çekici hâle getirebilmek için olağanüstülüklerle süslenmiş, hayal unsurları, doğaüstülükler, metafiziksel söylemler eklenmiştir. Bazen sürükleyici bazen de durağan bir kurgu eşliğinde gerçeklikte kırılma yaratan, bunun sonucunda okuru zaman zaman yüksek hazlara ulaştıran zaman zamansa rahatsız ve tedirgin edici duygulara sürükleyen, her durumda alışkinliklerini kırarak onu sarsan (Aslan Ayar, 2021, s. 269) bir anlatı türünü ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda fantastik adı verilen bir anlatım türü ortaya çıkmıştır denilebilir.

Peki nedir fantastik? Todorov’a göre tekinsiz bir olay karşısında okuyucuda uyanan kararsızlık duygusudur ve bu kararsızlık iki yoldan çözülebilir: Ya olayın gerçekliğe ait olduğu kabul edilir ya da hayal ürünü veya yanılsamadan kaynaklandığı sonucuna varılır (2023, s. 153). Guin’e göre halk hikâyeleri, peri masalları ve efsanenin modernleştirilmiş hâlidir (2006, s. 72). Steinmetz ise fantastiği gerçek yaşam çerçevesine gizemin zorla dâhil edildiği bir anlatı olarak yorumlar (2006, s. 16). Özlük’e göre fantastik, hayata dair metafizik bilmeceleri ve sosyal kuralları kurlsız biçimde çözmeye çalışır. Fantastik diğeri/öteki ile ilgilenir (2011, s. 21). Fantastiğin ne olduğu üzerine daha pek çok tanım yapılabilir. Bahsi geçen tanımların dışında konuyla ilgilenmiş pek çok araştırmacının fantastik üzerinde birleştiği nokta fantastiğin mantık ve hayal arasında bir bağ kurduğu gerçeklik içerisine yerleştirilen gotik anlatılarla okuru derin hayal dünyasının içine çeken özgür anlatılar olduğu yönündedir.

Metafizik söylemler, gotik unsurlar, doğaüstülükler, ruhani varlıklar, bilinmezlik, şaşırtıcı söylemler, hayret veren hikâyeler, sırlı eşyalar, tılsımlı varlıklar, mucizevi eşyalar/olaylar/kişiler, peri masalları, cinler, ejderhalar, akıl ve mantıkla açıklanamayan durumlar, ürpertici ve korku verici söylemler, bilinmeyen âlemler vs. fantastik anlatının içerisinde yer alır.

Her ne kadar fantastik türün doğuşu 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başları arasında konumlandırılrsa da (Ertekin, 2022, s. 76) daha eski metinlerde hatta sözlü

kültürün var olduğu dönemlerde de fantastik unsurların varlığından bahsetmek gerekir. Klasik Türk edebiyatı özelinde fantastik anlatı türü değerlendirildiğinde fabllar, masal unsurları, mitik söylemler, destanlar, menkıbeler, metafizik ifadeler gibi pek çok doğaüstü unsuru kullanan bu edebiyatın da fantastik anlatıdan bağımsız olmadığı görülür. Sembolik bir dille gerçeküstü yaklaşımların izlekleri klasik Türk edebiyatı metinleri içerisinde kullanılmış ve bu konuda oldukça başarılı eserler oluşturulmuştur. Mazmun/sembol ya da imgelerin çok katmanlı yapıları edebî sanatların da yardımıyla okura bambaşka bir dünya sunmuştur.

Klasik Türk edebiyatı hakikati, tasavvufu ve gerçeküstüyü kullanır. Kullanılan argümanlar metin içerisinde birbiriyle iç içe geçmiş şekilde verilir. Hem gerçek hem de hayalî unsurların bir arada verilmesiyle okura düşsel bir şölen yaşatılır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan *Süleymân-nâme-i Kebîr* tam olarak bu doğrultuda kaleme alınmış eserlerdendir. Uzun Firdevsî (d. 857/1453 - ö. 922/1517'den sonra)'ye ait olan eserin muhtevası konusunda Canım şunları söyler; semâvî kitaplarda ne kadar kıssa, haber; âlemde ne kadar tarih masal ve eser varsa bunları felsefe, geometri, astroloji, tabiat ilimleri, yaradılış ve kıyafet ilmi ile birleştirmiş ve özellikle efsaneleri seçmiştir (2000, s. 425).

1. *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in Olay Örgüsü

Süleymân-nâme isimli eserin on bir, on iki ve on üçüncü ciltlerini kapsayan inceleme kısmında vaka örgüsü; Dâvûd, Süleymân ve Sâm-süvâr isimli şahsiyetlerin etrafında şekillenir. Temelde Süleymân'ın peygamber ve kral olma serüveninde karşılaştığı zorluklar ve edindiği yardımlar anlatılırken gelecekte ona vezir olacağı söylenen Sâm-süvâr isimli karakter de paralel periyotta anlatılmıştır. Sâm-süvâr hikâyesi başlı başına bağımsız seyreden bir hikâye olmakla birlikte anlatı sonunda Süleymân'a kavuşup onun veziri olacağı için yazar tarafından asıl hikâyenin durdurularak anlattığı bir bölüm şeklinde verilmiştir.

Eserde ana hikâye dışında yazar tarafından okuyucunun merak duygusunu artıracak pek çok olay anlatılmış ve düz bir çizgide zincir halka şeklinde devam eden olaylar nedensellik bağıyla birbirini devam ettirmiştir.

Olay örgüsü Dâvûd'un Süleymân'a hilafetini devredeceğini öğrenen Süleymân'ın ağabeyi Adonya'nın ona karşı harekete geçmesiyle başlayıp pek çok savaş, mağlubiyet, esir düşme ya da galibiyetle birlikte Allah'ın melekleri ve peygamberleri vasıtasıyla gönderdiği yardımlarla devam eder ve Dâvûd Peygamber'in ölümüyle son bulur. Bu süreçte Hızır'la birlikte, Dâvûd Peygamber'in güvendiği kişiler Âsâf bin Berhîya, Kaz; Peygamber Süleymân'a yol gösteren kişiler olmuştur. Sührâb Şah, Kartûs-ı Âdî, Evsâlüm, Sâdık Kaçan, Yu'â bin Çerûpa ise Süleymân'ın ağabeyi olan Adonya'nın yanında yer alıp Süleymân'a düşmanlık eden kişiler olmuşlardır. Sâm-süvâr ise incelediğimiz üç cilt boyunca felek tarafından atıldığı on iki burcu türlü cefalar çekerek geçmiştir. Bütün bu anlatıların ışığı doğrultusunda olay örgüsünü şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1. Dâvûd Peygamber'in yaşlanması nedeniyle yerine geçecek birini düşünmeye başlaması,

2. Adonya'nın babasının yaşlılığını fırsat bilip halifelikliğini ilan etmesi,

3. Süleymân'ın annesi Betşebâ Hatun vasıtasıyla ve hocası Lokmân Hakîm'in yardımıyla babasından hilafeti istemesi ve Dâvûd Peygamber'in Süleymân'ı kendisinden sonra halife ilan etmesi,

4. Adonya ve Süleymân arasında hilafet mücadelesinin başlaması büyük savaşların yapılması,

5. Süleymân'ın savaşı kazanamayacağını anlayınca kaçıp çoban kılığında uzun süre dolaşması ve Bağdat'ta hapse girmesi,

6. Süleymân'ın Dâvûd neslinden olduğunu öğrenen Bağdat Halifesinin kızını Süleymân'la evlendirmesi,

7. Süleymân'dan haber alamayan Dâvûd Peygamber'in üzültü ağlaması ve Lokmân Hakîm önderliğinde bir grup kişiyi Süleymân'ı bulmak için görevlendirmesi,

8. Eşyle arası bozulan Süleymân'ın kendisini hapisten kurtaran genci babasına yardım etmesi için elçi olarak göndermesi ve bu arada Lokmân Hakîm'in onu kurtarmak için gelmesi,

9. Sağlığı iyice bozulan Dâvûd Peygamber'in ölüm vaktinin yaklaşması ve Azrâîl'in gelmesi. Azrâîl'le kendisine biraz daha vakit vermesi için pazarlık etmesi,

10. Lokmân Hakîm ve Süleymân'ın Bağdat Halifesinden izin alarak yola çıkmaları yolda Adonya ile savaşmaları ve galibiyetle Dâvûd Peygamber'e ulaşmaları,

11. Dâvûd Peygamber'in ölümü, cenazesi ve Süleymân'ın hilafeti sonucunda ona biat edenlerin ve etmeyenlerin anlatılmasıdır.

Bu ana olay örgüsü dışında bütün hikâyeye boyunca geriye dönülerek anlatılan Sâmsüvâr, sevdiği kızıdan ayrılarak bir cin tarafından feleğe atılmış felek de onu on iki burca atmıştır. On iki burcun sonunda Hızır'ın yardımıyla dünyaya inmiş, iki dev ve bir cadıyla savaşmış onları mağlup etmiştir.

Sâm-süvâr hikâyesi *Süleymân-nâme*'nin fantastik boyutunu oluşturan kısımdır. Determinist olarak adlandırabilecek asıl hikâyeye bir ucu bağlı olmakla birlikte kendi başına değerlendirildiğinde mekanik bir anlatı içinde devam ettirildiği söylenebilir (Çetin, 2015, s. 200). Eserde olay örgüsüne hareketlilik kazandırmak için Firdevsî savaş sahnelerini ve Sâmsüvâr'ın gezdiği burçları detaylı olarak tasvir etmiştir.

Firdevsî anlattığı hikâyeleri bazen nazımla destekleyerek olay örgüsünü canlandırmıştır. Her cilde kaside nazım şekliyle yazdığı bir şiirle başlamış ve olayları anlattıktan sonra bazen iki beyitlik bazen daha fazla beyitten oluşan manzumelerle o hikâyeyi manzum olarak yeniden anlatmıştır. Bazen de diyalogları manzume şeklinde vermiştir. Örneğin Dâvûd Peygamber'in ecelinin yaklaştığını haber vermeye gelen Azrâîl, Dâvûd Peygamber'in eşi Betşebâ ile karşılaşınca ona kendisini 14 beyitlik mesnevi nazım şekliyle söylenmiş bir manzume ile tanıtmıştır. Olay örgüsünün bitimi on üçüncü ciltte Dâvûd Peygamber neslinin uzun uzadıya sıralanmasıyla olmuştur. Firdevsî-i Rûmî bu kaynağı eserine gerçeklik katmak ve *Süleymân-nâme*'ye tarihi bir eser olarak yaklaşılmasını istediği için yapmıştır denebilir.

2. *Süleymân-nâme-i Kebîr*'in Fantastik İzlekleri

Todorov'a göre fantastik anlatıda, üç koşulun yerine getirilmesi gerekir (2023, s. 39):

Bunlardan ilki, anlatıdaki kişilerin hakiki dünyada yaşıyormuş hissini okuyucuya verilebilmiş olması ve olağanüstülükler doğal olan arasında okurun kararsızlık yaşamamasıdır.

İkincisi, yaşanan kararsızlığın anlatı kahramanı tarafından hissedilmiş olması gerekir. Böylece okurun görevi bir kişiye verilmiş olur ve bu kararsızlık anlatının tamamında izlek hâline gelmiş olur. Bu okumada gerçek okur ile öykü kişisi özdeşleşir.

Sonuncusu ise okurun anlatı karşısında bir tavır takınması gerekir. Hem alegorik hem de şiirsel türden yorumları reddedip kendince bir yorum yapması beklenir.

Bu üç koşul doğrultusunda *Süleymân-nâme*'ye bakıldığında vaka örgüsünde gerçekleştirilen gerçeklikle verilen fantastik durumların okurda gerçeklik algısının değişmesine neden olduğu açıkça görülmektedir. Olay örgüsünün sonunda tarihî gerçekliği söz konusu olan Süleymân Peygamber'in veziri olmak için feleğin katmanları arasında dolaştırılan, burçların acaibü'l-mahlukât görünümü tekvinleri ile söyleşen Sâm-süvâr isimli kahramanın yaşadıkları ile alışılmamış görüntüler sunmuş beklenmeyen olaylar ve gerçek hayat arasında bağlantı kurmayı başarmıştır.

2.1. Tekinsiz ve Olağanüstülük

Olağanüstü, bilinmeyen, hiç görülmemiş, gelecek bir olayın karşılığıdır. Tekinsiz ise açıklanamaz olan, bilinen olaylarla öncesi olan bir deneyimle ilişkilidir (Todorov, 2023, s. 48). Todorov'un bu açıklamasına uygun olarak *Süleymân-nâme*'de Sâm-süvâr isimli kahraman bilinmeyen, açıklanamayan pek çok mekânda yolculuk yapar. Bu yolculukların hiçbirisi kendi isteği ile olmaz. Götürüldüğü her yer bir burcu ya da anasır-ı erbaadan bir unsuru temsil eder. Bu mekanlara yolculuğunda fantastik, mitolojik ya da efsanevi bir kahraman olarak edebi metinlerde sıklıkla karşılaşılan Hızır da vücut göstermektedir. Gargar isimli devle savaştan Sâm-süvâr feleğin dördüncü katına geldiğinde Hızır'la karşılaşır. Hızır Sâm'ı atının arkasına atıp onu Kûh-ı Elbruz isimli dağın tepesine getirir. Burada Sâm'ı yalnız bırakır Sâm-süvâr'ın bir nişanlısı vardır. Mühelhil kâfir cinlerin başıdır ve Sâm-süvâr'ın sevdiği olan Hitâ melikinin kızını kaçırmış onu Siccin isimli kuyuya hapsedmiştir. Üç gün üç gece savaştıktan sonra dördüncü gün periler sultanı, Allah'ın yardımıyla savaşı kazanıp Hitâ melikinin kızını kurtarır ve cinlerin sultanı Mühelhil'i hapseder. Bu arada Sâm'ın Kûh-ı Elbruz'un tepesinde olduğunu gören İblis gelip bunu Gargar-ı Div isimli deve haber verir. Onu öldürmeye kastetmiş olan Gargar buna hayli şaşırır ve İblis'in nasihatıyla onu öldüremediği için sonsuza kadar hapsedmek üzere feleğe atmaya karar verir. Sâm-süvâr uykudayken Gargar-ı Div gelir ve onu yattığı yerden uyandırmadan alıp feleğe atar. Sâm'ın gözünü açtığında kendini bulduğu ilk yer ateş küresidir. Bir dağın başında her yeri bürümüş olan ateşi izler. Bu ateşin içinde sayısız mahluk vardır. Sâm buranın Kürre-i Nâr olduğunu anlar ve oradan kurtulmak için Allah'a dua eder. Allah Sâm'ın duasını kabul eder ve Kürre-i Nâr'ın semender kuşuna benzeyen müvekkel meleğini Sâm'a yardım için gönderir. Melek onu sağ kanadının üzerine alır ve Sâm'ı bir sahraya bırakır.

Tekinsizlik fantastik anlatı türünde karanlığın, bilinmezliğin, tehlikenin ifadesidir. Sâm-süvâr'ın başladığı yolculukta anlatımdan anlaşıldığı üzere devler, cinler ortaya çıkmıştır. Bu durumda Sâm-süvâr çeşitli belalarla uğraşacaktır. Felek tarafından atıldığı tüm mekanlarda bir bilinmezlik önüne çıkar. Karanlık, ateşli, büyük bir sahra gibi betimlemeler fantastik anlatının şiddetini artırmak için kullanılmıştır. İçten içe korku, endişe ve merak duyguları dehşet ögesi içinde anlatılmış ve okur bu duygu durumunun içine sokulmuştur. Diğer taraftan yazar gerçek hikâyesiyle de okur arasındaki bağı koparmamış ve Süleymân ile Dâvûd hikâyesine devam etmiştir. Bu durum fantastik anlatıda gerçekle hayal unsuru arasında arada/arafta kalışı oluşturmuş ve okuru heyecana, meraka sürüklemiştir. Yazarın iki hikâye arasında yarım bırakarak bir diğerine

geçiş sağlaması okuru metnin sonuna kadar canlı tutmaktadır. Hikâyeleri en can alıcı noktada bırakması meydana gelen olağanüstü ve tuhaf olayların nasıl sonuçlanacağı konusunda okurun zihninde bir kaos görüntüsünü ortaya çıkarmaktadır. Özellikle Sâm-süvâr hikâyesinin sürekli yarıda kesilmesi her bölümde okura “Acaba rüya mı?” hissiyatını da yaşatmaktadır.

2.2. Âlem İçinde Âlem / Gerçekliğin İçinde Fantastik Mekân

Bir anlatıyı fantastik yapan en önemli unsurlardan birisi mekândır. Mekânların distopik özelliklerinin yanında ulvi alemin özelliklerini taşımaları ya da göksel ve yersel bilinmezlikler evreni içerisinde bulunması da söz konusudur. Kimi zaman dünyalar, alemler, ülkeler şehirler gibi daha genel ifadeler tercih edilirken evler, kulübelere, saraylar, şatolar gibi gerçek mekânlar içerisine yerleştirilmiş olağanüstü tasvirler, söylemler mekânı fantastik yapar. *Süleymân-nâme-i Kebîr*'de fantastik mekân olarak tanımlanacak yer Sâm-süvâr'ın gezdiği burçlar alemi, felekler ve anasır-ı erbaadır.

Allâh'un emrile çerh Sâm-süvârı götürüben bir makâma iletirdi. Çün Sâm-süvâr gözün açdı, kendüyi bir püştün üzerinde gördi. Aşağa nazar itdi. Bir ulu sahrâ gördi. Ol sahranun içi tolu gülistân. Dürlü dürlü çiçekler, otuz hezâr destânlar veli ol sahranun içinde bir altun sünü dikilmiş. Ol sününün başından bir şeffâf münevver. Ol sünü dibinde bir öküz. Öküzün altında bir hâturn oturur. Ol inegün emcegin dutmuş. Ol hatunun sagagından ol sahranun içi anber tolu. Şöyle kim âdemün dimağını bû kılar. Sâm-süvâr hâturnın katına geldi. Anun ruhlarına bakdı. Bir zamân bî-hûş oldu. Bir mâhudur ki hiç ömrünün gördüğü yok. Ol kadar dürlü mercân kendüye zînet itmiş vasfa gelmez. Çün Sâm-süvâr gördi ki legenci toldurdu. İlerü vardı ki ol hâturnun elinden ala, dökmedin südin içe, yiye... Zîrâ sagduğı südi ol hâturn yazıya saçardı. Sâm-süvâr karvayınca ol hâturn yirinden turugeldi. Ol südi sahraya saçdı. Gül, nesrîn, reyhân, sünbül, lâle, za'ferân bitdi. Ol sahrâ içi kokuyıla toldi... Nâgehân bir şahus çıkageldi kim başı öküz başına benzer, gövdesi âdem. Âdem dilince Sâm-süvâr selâm virdi... Sâm-süvâr eytdi ki: Hak te'âlânun kudretinde buyıdı ki çarh-ı gerdişine düşeydüm ve başuma bu vâkı'alar geleydi... Sâm eyle deyicek ol şahs eytdi ki: Yâ Sâm! Ol senün gördüğün hâturn-ı cemile Zühre yıldızdır kim Sevr burcında karâr itmişdür. Ben dahı Serv burcunun tekvîniyem... (1461a).

Eserde geçen bir başka fantastik mekân Zulumât ülkesidir. Felek tarafından büyük bir gürlütle bütün burçlara atılan ve on iki burcu gezen Sâm-süvâr Hût burcundan sonra kendisine verilen olağanüstü özelliklere sahip bir at vasıtasıyla ulvîden süflîye yolculuk yapar ve atın indiği ilk durak Zulumât ülkesi olur. Burası Sâm'ın Hızır Peygamber'le karşılaştığı yer olur. Hızır Sâm'a Allah'ın kudretiyle bu ülkeye geldiğini söyler. Çünkü ona bir görev verilmiştir. Zulumât ülkesinde bulunan devi helak etmesi istenir. Hızır Allah'ın bu isteğini Sâm'a söyledikten sonra ortadan kaybolur. Mekân tasviri konusunda somut mekânlarda ayrıntıya girmeyen Firdevsî fantastik mekânlarda oldukça ayrıntılı bir tasvir yolunu tercih etmiştir. Bunun nedeni okuyucuyu böyle bir mekânın varlığına inandırmak ve okuyucunun gözünde canlandırmaya çalışmak çabası olmalıdır:

Hakîm kavlince yıldızı bile diyüp sözünü tamâm itdi, vidâ'laşdı. Andan emr eyledi Sâm atına süvâr oldu, gözün yumdı, at derhal kanadın açdı, uçdı. Ulvîden süzlüp süflîye irdi. Yire kim ayak kodı kişnedi... Sâm-süvâr dahı nazar kılup gördi kim bir 'âleme geldi kim zulumât kaplamış. Andan cevheri eline aldı, 'âleme şu'le virdi. Bir çeşmeye gelüp ol tâze sudan pâk abdest alup iki rek'at hâcet namazın kılup çerh gerdişinin mihtetinden halâs olduğına şükr eyledi... Ba'd-ez ta'âm gördi kim bu zulumât 'âlemi içinden bir nûr belürdi. Yakun gelüp zâhir oldu. (1540b).

Fantastik mekânlardan bir diğeri Sâm'ın öldürmek istediği ejderhalardan birinin mağarasıdır. Yattığı yerin taşı toprağı sararmış yedi kat boy uzunluğundaki ejderhayı öldürdükten sonra derisinden seksen dört arşın uzunluğunda kemer çıkarır ve mağaranın içine girer. Oldukça büyük olan mağaranın içinde büyük bir sahra vardır. Firdevsî gerçek olması mümkün olmayan bu mağarayı ve sahrayı da oldukça ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir. Mağarayı önemli kılan Süleymân'ın pehlivanlarından birisi olması düşünülen Sâm'ın büyük bir kahramanlık gösterdiği yer olmasındandır:

Bir gün bir gice gidüp 'ale's-sabâh olıcak bir mağâra kapusına geldi. Gâyet 'azîm mağâra kapusu içinden giricek nâgehân gördi kim bir ejderhâ bu gârün içinde yatur, uyor. Agzından çıkan nefesden gök yüzünü karanuluk büretmiş. Yatduğı yirün taşı toprağı sararmış. Nebâtât kurumuş, çürümüş... Magâradan içerü ejderhâ leşinün üzerinden geçüp gitti. Magâra içinde giderken mağâra içinde bir sahrâya irdi kim bâg u büstân lâle-zâr öter içinde Hakkı zıkr idüp bülbül turrâc murg-ı zâr..

Nazm

San kim ol Me'vâyıdı cennet 'Aden
Suyı Kevser sebzesi sünbül semen

Servi üzre tûti öter kumrı da
Dir ki vakti hoş geçürün 'ömrü de

Bir müşerref cây-gâhdı ol makâm
Kim göricek kıldı hayrân ana Sâm (1540b-1541a).

2.2. Acâibü'l Mahlukat / Fantastik Kahramanlar

Kılık değiştirebilen iblis, devler, cinler, periler, ejderhalar gibi bilinen ve pek çok fantastik anlatıda karşılaşılabilecek türden varlıklar dışında hikâyedeki asıl fantastik kahramanı Sâm-süvâr'ın karşılaşp sohbetinde bulunduğı burçların tekvini olan garip yaratılışlı varlıklar teşkil etmektedir. Oldukça zengin bir kahraman ağına sahip olan *Süleymân-nâme*'de özellikle retorik figürlerle gerçek kişiler arasında bağ kurulmuş ve doğüstü varlıklar sayesinde Süleymân'a ulaşması sağlanan Sâm-süvâr'a bu şekilde manevi güç kazandırılmıştır. Bu mahlukların Sâm-süvâr'a yardım etmesinin art alanında Süleymân'ın ağabeyi Adonya ile olan mücadelesinde ona destek olduklarının gösterilmesi bulunmaktadır.

Eserde Dâvûd ve Süleymân ile konuşan Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Azrâil dışında burçlarla ilgilenen her burcun başında olan bir melekten bahsedilir. Sâm-süvâr ile olan sohbetlerinden onların fiziksel özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Yukarıda bahsi geçtiği üzere Sâm-süvâr'ın felek tarafından atıldığı anasır-ı erbaanın ilki olan kürre-i nâr'ın müvekkili olan melek metin içinde verilen fantastik kahramanlardandır. Hayvan ve insan uzuvları karışık olarak tasvir edilmiştir:

Sâm nazarı kıldı gördi kim bir melek-i a'zamdur kim şekl-i şemâyili hemân semender kuşına benzer. Ammâ kim iki eli var âdem eli bigi. Bir elinde oddan sâlık dutardı bir elinde levh dutardı. Andan Sâm didi kim: Yâ melek-i a'zam! Ne kimesnesin kim bana gelüp görindün? Sen sıfatlu kimesne gördüğüm yogıdı, didi. Ol Melek-i Müvekkel didi kim: Yâ Sâm, ben Kürre-i Nârun müvekkeliyim. Allâh te'âlânun emriyle geldüm ki seni Kürre-i Nârdan geçürem. (1438b).

Bir başka fantastik karakter Müvekkel-i Bâd da yine insan ve melek fiziki özelliklerini bir arada bulunduran garip yaratılışlı bir varlıktır.

Nite yüzi gözi âdem şeklinde velâkin a'zâsı ferîşte şeklinde. Âdem eli bigi iki eli var. Bir elinde oddan kamçısı var bir elinde bir kitâb var. Andan ol Melek-i a'zamı gelüp Sâma selâm virüp didi kim: Merhabâ zülâle-i nerîmân ve pehlevân-ı Süleymân... (1439a)

Bunların dışında kürre-i âb ve kürre-i bâda uğrayan Sâm-süvâr buralarda da olağanüstü varlıklarla tanışır ve daha sonra felekten feleğe, burçtan burca yolculuğu başlar. Merrîh, Müşteri, Utarid, Zuhal yıldızları ile konuşur burc-ı kamere ve şemse gider. Buradan burçlara seyahati başlar. Hamel/koç, sevı/boğa, cevzâ/ikizler, esed/aslan, sünbüle/başak, mizân/terâzi, akreb/akrep, kavs/yay, cedi/oğlak, delv/kova, hût/balık burçlarının tamamını ziyaret eder. Metinde hem gezegenler hem de burçlar kişileştirilmiştir. Her birinin fiziki özelliği insan ve hayvan karışımı olarak verilmiş fantastik kahramanlar olarak resmedilmiştir. Müşteri yıldızı yay burcunun arkasında kıbleden tarafa altın bir taht üzerinde oturan kızıl renkli olağanüstü bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Bir elinde tesbih bir elinde ibrik vardır. Bir eliyle de altında duran atı tutmaktadır.

Sâm-süvar bunun acâyibliğinde hayrân kalup nazar ederken nâgehân kıbleden yanadan bakup gördi kim bir taht-ı zerrîn üzerinde bir kızgıl şekil âdem görünür. Dört eli var. Bir elinde ibrik (1514b) dutar bir elinde tesbih okur bir elinde âsâ dutar ve bu tahtun altında bir at turur. (1515a).

Bir başka fantastik kahraman olan Kamer'in kafası insan başına benzer ve üstünde taç vardır. Her iki omzunda iki kafa daha vardır. Bir elinde yarısı altından yarısı çelikten bir top vardır ve bir elinde de mushaf vardır. Bir deryanın ortasında bulunan bir yengecin başında oturmaktadır ve yüzünün nurundan âlem aydınlanır:

Deryâ ortasında bir yengeç turur kim başı dördüncü kat felekde, üzerinde bir âdem-şekil kimesne oturur kim başı âdem velâkin yüzi nûrından cihân münevver. Başında bir tâc var, iki omuzunda iki kafaları var. Bir elinde top tutar nisfi altundan, nisfi bülâddan hareket itdürür. Bir elinde dahı Mushaf dutar anı okur. (1490a).

Metinde Şems, bir dağın tepesinden beliren melek yüzlü, Cemşid sıfatlı oldukça nurlu olarak tasvir edilir. Dört eli vardır, iki başlı, sekiz ayaklı bir arslana binmiştir. Bir elinde altından bir taç, bir elinde şamdan, bir elinde sürâhi, bir elinde de bir mektup vardır. Ancak yüzünün nurundan gözler onu göremez, kamaşır:

Âlem içi nûrlı münevver oldu. Anı gördi kim yiryüzi nûrlı melek-sûret, Cimşid-tal'at bir kimesne, âdem-şekil, dört eli var âdem gibi. İki başlu sekiz ayaklu bir arslana süvâr olmuş gelür. Bir elinde tâc-zerrîn dutar bir elinde dahı altun şem'idân dutar. Mumı yanar turur. Bir elinde sürâhi tutar bir elinde dahı nâme tutar ve ammâ kim yüzi nûrından gözler yüzine bakamaz, kamaşur. (1490b).

Gezegenler nasıl ki fantastik özellikler taşıyan kişileştirilmiş mahluklar olarak tasvir edilmişse burçlar da fantastik özelliklere sahiptir. Koç burcu deniz kenarında oturan teninin tamamı rengarenk yünlerden oluşmuş parmakları çengel gibi ve dört yüzlü bir kişidir (1447b). Boğa burcunun başı öküz başına benzer gövdesi ise insan vücudu gibidir (1461a). Aslan burcu bir Sîmurg'un kanadı gibi iki kanadı olan, altın bir taht üzerinde oturan ve etrafında sayısız aslan bulunan oldukça heybetli bir varlık olarak tasvir edilir (1490b). İkizler burcu, yemişleri bir insan büyüklüğünde olan oldukça büyük bir ağaç olarak resmedilmiştir ve onu yöneten meleğin başı insan, gövdesi pulu olan balık ve ayakları arslan ayağı gibi tarif edilmiştir (1489b). Terazî burcu metinde melek yüzlü bir şahıs olarak anlatılır. Bir elinde terazî vardır. Terazinin bir kefesinde âlemi aydınlatan bir mücevher vardır ve diğerinde bir avuç toprak vardır (1503a). Metinde akrep burcu oldukça karanlık bir tabloyla tasvir edilmiştir. Sâm, terazî burcundan sonra felek tarafından Akrep burcuna atılır. Öyle bir yerle karşılaşır ki toprak siyah, ağaç siyah, taşlar siyah ve hatta yeni biten otlar bile siyahtır. Dağın üstünde bir sahra vardır ve dağdan sahraya kadar o kadar çok akrep vardır ki akrepten yer görünmez olmuştur (1513b-1514a).

Yay burcunun ise başı insan, gövdesi at ve kuyruğu ejderha kuyruğuna benzeyen bir yaratık olarak anlatılmıştır. Bir elinde yay tutar bir elinde ok vardır. Oku yay çekip ejderha şeklindeki kuyruğunun başıyla birlikte kükreyerek atar ve ejderha ağzından zehir saçıp zehirli oku tekrar kendi yüzüne atar. Zehir yay burcuna etki etmez ancak döküldüğü yeri yakar. Bu süreç aynı şekilde sürekli tekrar ederek devam eder (1514b).

Metinde kova burcu bir başında bir külâh ve önünde yedi camız derisinden yapılmış gibi görünen büyük bir kovası bulunan bir kuyunun önünde duran oldukça azametli bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Bu kişi o kuyudan su çıkarıp etrafa döker ve döktüğü su tufanla birlikte buza dönüşür. Her döktüğü su buz olup üst üste buzlar birikir, en alttaki buz bir yandan erir ve eriyen su yeniden kuyuya dökülür (1530b).

Balık burcu bir dağın ortasında, sınırı belli olmayan bir deniz gibi büyük bir göl ortasında bulunan büyük bir balık olarak tasvir edilmiştir. Oldukça büyüktür. Gölden ağzına su alıp gökyüzüne püskürür. Hava su damlacıklarıyla dolar ve bu damlalar yağmur gibi yağar. Göldeki küçük balıklar yağın damlaları ağızlarına alıp yeniden suya dalarlar (1539b).

Sâm-süvâr burçlardaki bu garip yaratılışlı fantastik mahluklar dışında periler, devler, cinler ve cadılar gibi fantastik kahramanlarla da çeşitli vesilelerle karşılaşır. Gargar isimli dev, şeytan ile konuşarak Sâm'ı helak ettiğini ona anlatır. Şeytan ise Sâm'ın yaşadığını Simurg tarafından bir yere taşındığını söyler. Şeytan oradan almış ve ölmesi için ejderha ağzına bıraktığından ancak yine ölmediğinden bahseder. Devlerle, perilerle savaştırmış, yer altına kapatmış ancak Sâm'ı bir türlü öldürememiştir:

Gargar div didi kim: Bu ne sözdür kim dirsin. Ben Sâmı rahşıla yaragıla felek yüzinden bahre atdum, helâk itdüm. Kanı Sâm dünyadan gideli, didi. İblîs eytdi kim: Yâ Gargar, Sâm diridigin. İnanmazsın ol vakt simurg kuşu hevâ yüzünden Sâmı kapdı kurya iletdi. Bu kerre ben Sâmı ejdehâ agzına iletdüm ki helâk ola. Anda dahı helâk olmadı. Dîvlerle, perilerle ceng itdürdüm olmadı. Yir altına iletdüm, ölmege mümkin olmadı. (1435a).

Sâm'ın bir nişanlısı vardır ve nişanlısı cinler padişahı Mühelhil tarafından kaçırılmış ve Sâm da Siccin isimli kuyuya atılmıştır: "Mühelhil didi kim: Yâ periler sultânı! Sâmı tutup Sicin kuyusına bırakdum. Altıncı kat yirün üzerinde bilürem." (1434b).

Sâm'ın feleklerden kurtulduktan sonra indiği süfli âlemde onu Hızır karşılar. Feleğin sıkıntılarını kurtulduğunu yolculuğunun tamamlanmak üzere bildirir. Yeryüzüne inmesinin sebebinin de Zulûmât ülkesinde bulunan devi öldürmek olduğunu söyler. Bu dev öyle bir devdir ki Zulûmât ülkesinde bulunan bir mağaranın içinde bulunan başka bir mağarada yaşamaktadır. Başı hamam kubbesine, gözleri külhane, boyu minareye benzer. Ağzı kara taşlı, iri dişli mağara gibidir. Gövdesi kaplana, başı arslana, ellerinin tırnakları ejderha pençesine, ayakları gergedana ve ayak tırnakları da ejderha tırnağına benzer. Bu ejderhanın bir de uzun kuyruğu vardır ki ucunda ayrı bir baş vardır. Bu da ejderha yüzü gibidir. Gözleri de ejderha gözüne benzer (1541a).

Sâm'ın karşılaştığı fantastik yaratıklar arasında ejderha ve ejderha kuyruklu kaplanlar da bulunmaktadır. Hem mekânın hem de oradaki garip yaratıkların oldukça tafsilatlı anlatıldığı bu bölüm okurun heyecanını ve merak duygusunu artırdığı gibi Sâm-süvâr'ın kahraman fantezisi doğrultusunda erginleştirilme yolunda evrildiği bölümlerden olmuştur. Müvekkel-i Bâd tarafından bir umman kenarına atılmış olan Sâm-süvâr burada olağanüstü niteliklere sahip bir kavim görür. Bazısının başı fil bazısının başı deve şekli gibi ve gövdeleri insana benzeyen bu kavim deniz kenarında söylerler. Bir ağacın

üzerinde ses çıkarmadan bekleyen Sâm sabah olunca ağaçtan iner ve içinde gergedan boynuzlarının ve fil kemiklerinin bol olduğu bir bu olağanüstü yerde üzerinde tütün olan bir yer görür. Burada on bin insan uzunluğunda, ağız cehenneme ve gövdesi İskender seddine benzeyen bir ejderha görür. Kırk gün bu yerde kalan Sâm nasıl kurtulacağını bilemez. Bir gün dua edip ejderhanın mağaradan çıkmasını bekleyip mağaraya girmeye karar verir. Ertesi gün olduğunda ejderhanın mağaradan çıktığını görüp onun üzerine arkasına atlar ve akşama kadar onun sırtında gezip mağaranın arka tarafına geçtiğinde üstünden iner. Karşısında büyük bir deniz görür ve dört gün dört gece denizin kenarında yürür ve bir sahraya varır. Burada kuyrukları ejderha gibi olan fil büyüklüğünde pek çok kaplan görür ve Allah'a tevekkül kılıp kaplanları öldürür (1447b).

2.3. Büyülü/Sihirli Fantastik Nesnelere

Fantastik anlatılarda dünyalar arasında geçiş için kapılar, tüneller, geçitler gibi fiziki boyutlu olağanüstü işleve sahip mekânlar söz konusu olduğu gibi bazen bu durum kolye, yüzük, altından bir taç, kadeh ya da bir yazılı metin gibi nesnelere de sağlanabilir. Bu nesnelere tek amacı geçişi sağlamak olmayabilir. Kahramanın değişimi/ dönüşümü/ erginleşmesi için yardımcı görevi görebildiği gibi onun olağanüstü varlıklarla savaştığında ya da bir bilmeceyi çözmesinde de yardımcı olduğu görülür.

Sâm-süvâr kahramanlık ve yiğitliğini bu fantastik yolculuk esnasında pek çok kere kanıtlamış olan Sâm'a, Süleymân Peygamber'e götürmesi ve kendisine korunması için bazı sihirli nesnelere verilmiştir. Metinde erkek olarak nitelendirilen Zuhâl yıldızı kara taht üzerinde oturan yağız, yaşlı bir kimsedir. Altı eli vardır. Bir elinde hançer, bir elinde altından bir taç, bir elinde kerpeten, bir elinde zembil, bir elinde kediye benzer canavar vardır. Zuhâl yıldızı Sâm'a feleklerden kurtulacağını müjdesini verdikten sonra elinde tuttuğu altın tacı verip Süleymân'a hediye etmesini ister. Sâm onun elini öpüp tacı alır. Ayrıca Sâm'a içinde yemek eksik olmayan bir zembil ve Sâm'a kılıç işlememesi, ins ü cin, dev, peri gibi varlıkların zararını görmemesi için üç tel sakal kılı verir ve dua eder.

Yâ Sâm! Sen bu gerdişden halâs olursın. Gam yemeyesin sen. Süleymân bin Dâvûda 'a.s. pehlevân-ı sâhib olacaksın. Yâ Sâm! Ol zamân kim Süleymâna varasın bu tâcı ana tuhfe idesin, benden selâm kılasın, diyüp elinde tuttuğu tâcı getirüp Sâmâ virdi. Sâm dahî edebile tâcı alup Zuhâlün elin öpüp dahî gönünden bunı geçürdi kim bana dahî bir in'âm gerekdi deycecek Zuhâl eydür: Yâ Sâm sana dahî iki teberrük vireyim. Birisi bu elümdaki zembildür ki hiç içinden ni'met eksük degildir. Tâ ki dileresen Hak te'âlâ izniyle ol istediğün ni'met bu zembil içinde bulına. İkinci sakalından üç dâne kıl çıkardı. Sâmâ sundı, didi kim: Yâ Sâm! Bu üç dâne kılı götürgil kim sana kılıç kâr itmeye, ins ü cin, dîv, peri sana kat'â zafer bulmaya ve ammâ çün Süleymân hazretine varasın. Benüm tâcum ana viresin. (1530b-1530a).

Sâm'a olağanüstü özelliklere sahip nesne verenlerden bir başkası Kova burcunun tekvididir. O da Zuhâl yıldızı onun felekten kurtulacağı müjdesini verdikten sonra Süleymân Peygamber'e götürmesi için bir altın bardak verir. Bu bardağın içi âb-ı zülâl ile doludur. Bu su boşalsa da kimse tarafından başka bir su doldurulmamalıdır. Çünkü bu bardak Allah'ın kudretiyle her gün havadan iki cadı tarafından şerbet-i zülâl doldurulur. Ne kadar içilse de tükenmez, artmaz. Allah'ın kudreti içen kişinin yanında olur.

Sâmıla tekvin varup selâm virüp karşı turıcak ol kişi 'aleyk alup eydür: 'Yâ Sâm, merhabâ. Hoş geldün. Gam yemegil kim çerh gerdişinden halâs olursın. Süleymân hazretine irişürsin, dergehine girüşürsin.' diyüp elinde bir altın bardak vardı. Ol bardağı yirinden getirüp Sâmün eline sunup eydür: 'Yâ Sâm! Bu bardak benden sana emânetdür. Süleymâna irişecek viresin. Bir dürlü dahî itmeyesin kim bu bardakdan her gün âb-ı zülâl içe. Velâkin sakinasun kim içine su koymaya kim

Hakkun emrile kudretiyle bu bardak her gün hevâdan iki râkıyye şerbet-i zülâl cezbi der. Ne kadar kim içilürse dükenmez, artmaz ve dahı Süleymâna varıcak bardağı ana benden selâm virüp diyesin kim...’ (1531a).

2.4. Fantastik Hayvanlar

Sâm-süvâr’ın Süleymân’a varıp onun veziri olması için felekler, burçlar, gezegenler arasındaki mihnet dolu yolculuğunu tamamlayabilmesi ve bu yolculukta kahramanlık hikâyeleri anlatılması gerekmektedir. Yolculuğun başarıyla tamamlanabilmesi için birtakım olağanüstü nesnelere, semboller kullandığı gibi olağanüstü niteliklere sahip hayvanlar da yardımcı öge olarak sunulmuştur. Bu hayvanlardan ilki Sîmurg’dur. Anka ismi ile de bilinen bu kuşun yüzü insana benzer. Boynu uzun, tüyleri rengarenktir. Kaf Dağı’nda yaşamaktadır (Onay, 2013, s. 58). Uçtuğu zaman büyüklüğünden gök kararır, gök gürültüsüne benzer ses çıkar. En yüksekte uçar, çok parlaktır ve bakanın gözlerini kamaştırır (Şentürk, 2016, s. 26). Sâm Gargar isimli dev tarafından felekten denize atıldığında Sîmurg onu kanatlarının üzerine alıp yeniden kuru bir yere taşır ve oraya bırakır: “İblis eytdi kim: Yâ Gargar! Sam diridigin. İnanmazsın ol vakt sîmurg kuşu hevâ yüzinden Sâmı kapdı kırıya ilettdi. Bu kerre ben Sâmı ejdehâ agzına ilettdüm ki helâk ola.” (1435a).

Sâm-süvâr hikâyesinde en çok kullanılan fantastik hayvan uçan atlardır. Sâm fantastik yolculuğunda balık burcuna geçtiğinde balık burcunun tekvini ona Süleymân’a götürmesi için kırmızı renkli bir kadeh verir. Sâm’ın felekteki yolculuğunun bitmesi ve artık yeryüzüne inmesi için de ona uçan siyah bir at verir. Sâm’ın yapması gereken bu atın üzerindeki asla gözünü açmaması ve sıkı tutunmasıdır. At kişnediği zaman yeryüzüne indiğini anlayacaktır.

...tahtın altında bir at turur ‘inânıla. Velâkin dört kanadı var kuş kanadı gibi. Sâm ta’accüb eyleyüp turdı kim ana varup haber sora...Yâ Sâm! Bu atun üzerine süvâr olgıl, gözünü yumgıl, zinhâr açmagıl ve at üzerinde muhkem oturgıl kim düşmeyesin. Bu at gökyüzünden seni yiryüzüne indürür. Kûh-ı billûrına iledür. Çünkü at tura kişneye. Kişneyecek bilesin kim yire indi. Andan inesin. (1540a).

Sâm yeryüzüne indikten sonra onu Hızır karşılamıştır. Hızır’la konuştuktan sonra yeniden ata biner ve at onu ulvi alemde süfli aleme getirir, bırakır. Tekrar dört kanadını açıp gökyüzüne uçar ve gözden kaybolur.

Andan emr eyledi Sâm varup atına süvâr oldu, gözün yumdı, at derhâl kanadın açdı, uçdı. ‘Ulvîden süzilüp süflîye irdi. Yire kim ayak kodı kişnedi. Sâm gözün açup gördi kim at yiryüzüne inmiş. Def’i atdan indi. ‘İnânın atun başına saldı. At hemân-dem dört kanadın açup süfliden kalkup ‘ulvîye geçdi. Gözden gâyib olup hakkun kudretile makâmına geldi. (1540b).

Sonuç

Fantastik bir dünyanın anlatıldığı metinlerde genellikle anlatının ana kahramanı bir yolculuğa çıkarılır. Bu yolculuk ya birilerinin elinden sevdiğini/ herhangi bir şeyi kurtarmak içindir ya da kahramanın erginleşmesi/ dönüşmesi/ kendini bulması içindir. Kahraman güvenli olan gerçek dünyadan bir şekilde uzaklaştırılır ve hiç bilmediği, karanlık, merak uyandıran, olağanüstü varlıklarla, nesnelere, bitkilerle ya da yaratıklarla karşılaşılacak bir dünya doğru yönlendirilir. Bu yolculukta başından pek çok macera geçirilir. Tekamülünü gerçekleştirebilmesi için de bu maceralarda düşmanlarını alt edebilmesi genellikle yardımcı/yol gösterici/rehber niteliği taşıyan

kişiler/nesneler/varlıklar karşısına çıkar. Kahramanın hiç bilmediği tam olarak yabancı olduğu bu dünya oranın işleyişi, zamanı hakkında bilgisi yoktur ve genellikle öğrenmenin yollarını arar. Bütün bunların sonucunda kahraman bu korku dolu, maceralı dünyadan orayı keşfederek, çeşitli deneyimler yaşayıp bunları hayatına entegre ederek en önemlisi de kendisini gerçekleştirerek ayrılır.

Bu çalışmanın konusu olan *Süleymân-nâme-i Kebîr'in* 11, 12 ve 13. ciltlerinin içerisinde yer alan Sâm-süvâr hikâyesi bu bahsi geçen özelliklerin anlatıldığı bir hikâye olarak sunulmuştur. Eser incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Fantastik öykülerin yol ve yolcu hikâyesi ile birebir örtüşmektedir. Sâm-süvâr hakiki âlemden çıkmış hiç bilmediği bir âleme atılmıştır. Felekler, burçlar, gezegenler arasında gezmiştir.

2. Fantastik yaratıkların özellikleri felekler ve burçlardaki varlıklarda kendisini göstermiş, metin içinde insan-hayvan, hayvan-hayvan karşımı pek çok varlık tasvir edilmiştir.

3. Fantastik nesnelere hem hikâyenin ana karakteri olan Sâm-süvâr için yolculuğunda yardım görevini görmüş hem de yolculuk sonunda veziri olma görevi nedeniyle Süleymân Peygamber'e yoldan izler taşımıştır.

4. Fantastik hayvanlar hem yardımcı hem de düşman olarak kullanılmış öğeler olmuşlardır. Ejderhalar, aslanlar, ejderha kuyruklu kaplanlar Sâm-süvâr'ı helak etmek için metin içinde yer alırken uçan atlar, Sîmurg onun güvenle görevini tamamlamasında yardımcı olan öğeler olarak kullanılmışlardır.

5. Hikâye boyunca büyülü nesnelere, karanlık ve bilinmeyen mekânlar, bilinmeyen ve ne kadar geçtiği belli olmayan zaman dilimi, periler, cinler, devler gibi varlıklar merak, endişe, korku, heyecan gibi duyguları sonuna kadar ayakta tutmayı başarmıştır.

6. Hikâye yazar tarafından belirlenmiş ütöpik, gotik, ruhsal ve manevi özellikleri bir arada barındıran büyülü, fantastik bir dünya içinde anlatılmıştır.

Kaynakça

- Aslan Ayar, P. (2021). Fantastik anlatılar ne işe yarar. B. Bayer (Ed.), *Üç elma: mitoloji, folklor, fantastik* içinde (s. 267-289). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Canım, R. (2000). *Latîfî, Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n Nuzamâ (İnceleme-metin)*. Ankara: AKM Yayınları.
- Çetin, N. (2015). *Roman çözümleme yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ertekin, A. (2022). *Fantazya edebiyatı*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Guin, U. (2006). Bilimkurgu ve Bayan Brown. D. Erksan, B. Somay & M. Gürsoy Sökmen (Yay. haz.), *Kadınlar, rüyalar ve ejderhalar* içinde (s. 67-83). İstanbul: Metis Yayınları.
- Onay, A. T. (2013). *Açıklamalı divan şiiri sözlüğü*. C. Kurnaz (Yay. haz.). Ankara: Berikan Yayıncılık.
- Özbek Arslan, N. (2022). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr (11,12,13. ciltler)*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Özlük, N. (2011). *Türk edebiyatında fantastik roman*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Steinmetz, J. L. (2006). *Fantastik edebiyat*. H. F. Nemli (Çev.). İstanbul: Dost Yayınları.
- Şentürk, A. (2016). *Osmanlı şiiri kılavuzu C.1*. İstanbul: OSEDAM.
- Todorov, T. (2023). *Fantastik edebi türe yapısal bir yaklaşım*. N. T. Öztokat (Çev.). İstanbul: Metis Eleştiri Yayınları.
- Tosun, N. (2023). *Öykü terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ketebe Yayınları.